

ВОГНІ СЦЕНИ

Виборний: ... А що се таке театр, город чи містечко?

*Петро: Ні, се не город і не містечко, а в городі
вистроєний великий будинок, туди ввечері
з'їжджаються пани і сходяться всякі люди, хто
заплатити може, і дивляться на комедію...*

Возний: Комедія, сиріч лицедійство.

І. Котляревський (1819 р.).

Кажуть, що театр потроху вмирає. Не думаю. Театральність є могутня стихія і просякає життя з давніх часів людства. Міняються форми, а театральність у житті зостанеться, широка й палітра — від релігійних процесій починаючи і аж до політичних кльовнів на іншому далекому кінці, — усе театр. Наполеон навіть казав, що найбільші актори не на сцені.

Тепер доба телевізії й радіо, а я ще належу до покоління театралів. Сцена, живі голоси ваблять мене більше, як екран.

Мій батько, як був молодим в Одесі, бачив великих італійців Томмазо Сальвіні, Ернесто Россі. Я з дитинства від нього чув ці імена. Це був відгомін великої слави далеких сцен, що долітав до дитини в українській провінції.

Молодість моєї мами, трудна, нерадісна молодість в

Одесі була освітлена образами української сцени. Вони довго жили в її пам'яті, коли вона вже переїхала до Єлисавету. Тоді й актори були ще молоді і видно з усього, то була радісна доба розвитку. Мама любовно розповідала мені, дитині, про Затиркевич, Ліницьку, Саксаганського, Садовського.

Дитиною якихось сьоми років мене взяли до театру в Єлисаветі. Я мало розумів, але знаю, що то були "Пошилися в дурні" і грав Кропивницький. З гордістю включаю в свій формуляр театрала цей дитячий спогад про переповнений театр, особливу піднесеність в душній залі і що особливо запам'ятала дитина — надзвичайно м'які інтонації, таку велику простоту, таку природну мову Кропивницького. Потім вже дорослим я зрозумів, яка це тяжка річ — бути простим. Станіславський багато років, уже будучи зрілим актором довго учився, поки навчився простоти. А мої старші земляки Тобілевичі і Кропивницький здається мали її природжену, як бувають природно поставлені голоси.

Я, певно, хворію на місцевий патріотизм. Але той куток доволі одноманітного степового краю, де я виріс, таки був багатий на театральні таланти. Біля цього Єлисаветграда і сусіднього "заштатного города" Бобринця вродило їх нівроку. Карпенко-Карий, Садовський, Саксаганський, Садовська-Барілотті — ціла сім'я, а там Кропивницький з племінниками Мар'яненком і Петляшенком, добре сопрано Петляш, чув її в Одеській опері, ще ліричне сопрано М. Коваленко — Марійський Театр в Петербурзі, велике драматичне сопрано Леоніда Балановська — "Большой" театр у Москві. Майбутній драматург Винниченко закінчив єлисаветградську гімназію.

Менші фігури, але теж театральні — Онисим Зельманович Суслов (Резников) — симпатичний актор та імпресаріо. Був іще з дружиною, вродливою артисткою Атаманською актор та імпресаріо Колесниченко. Після сезону театральних мандрів по провінції він жив у власному скромному цегляному будинку навпроти нашої гімназії. Розповідали, що в поїзді до Харкова, після гастролів у трупі Копесниченка Кропивницький сварився з Колесниченком в справі розрахунків і, будучи скупенький, вмер від розриву серця. Допускаю, що то були провінційні театральні легенди, і не Колесниченко був причиною інфаркту в нашого актора і драматурга.

Коли вже взявся говорити про цю театральну родючість, треба згадати ще про один персонаж. Наші актори почули б себе ніяково в його товаристві і не признали б у ньому колеги. Але театральний

стихійний елемент грає скрізь велику роль і з цього уродженця Бобринецької околиці, крім політика, був певно й великий актор на великій революційній сцені.

Саме там, де набиралися стихійної соковитости мови з нашої землі Кропивницький і Карпенко-Карий, який тоді ще був повітовим писарем Тобілевичем — саме там у цій українській глушині родився і виріс добре відомий Лев Троцький.

Я студентом у 1916 році їздив якомсь за Бобринець і бачив Яновку, де стояв маєток і млин Бронштейна. Тоді ще ніхто не знав, що син Давида Бронштейна буде творцем і фельдмаршалом Червоної армії. Місцевість затишна, далека від залізниці і, як пише Троцький про батьків — хазяїни маєтку, доробляючись грошей, не шкодували ні себе, ні своїх робітників.

Рідною мовою малого Льова була українська мова. Нехай це нікого не здивує. Батько його Давид Леонтєвич говорив українською мовою, а Льова, поки його не повезли до Одеси, російської мови не міг знати і сам признається, що він говорив якоюсь мішаниною, він не думає, що то була чиста українська, але в усякому разі під Бобринцем мовний океан був український.

В Одесі якийсь уже асимільований родич Моня Шпенцер відлучував хлопця від української мови і він вступив до реальної школи св. Павла. У перший день, гордо йдучи до школи в новісенській уніформі і в картузі з гербом, реаліст Льова не чув під собою ніг. Якийсь хлопець з вулиці побачив таку появу, підійшов і плюнув на нього. Троцький у своїй автобіографії пояснює це клясовими почуттями нерівності.

Не знаю, що саме в зовнішності новоспеченого реаліста не вподобалося нестриманому грубіяну одеситові, але чимось відштовхнув його і відразив. Думаю тільки, скільки ж то згодом Троцький упакував театральних здібностей у свою особистість, щоб з великим успіхом проявити їх на чутливих слухачах масових революційних сцен. Треба було попрацювати перед дзеркалом і вивчати роль народного трибуна, щоб від обпльованого мундирчика дійти до будьоновки наркомвоєна.

Отакі несподівані думки спадають у голову, як думаю про театральну родючість мого краю.